

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

SAVE – Systemaattinen kysyminen ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta sosiaali- ja terveyspalveluissa

[SAVE – Screening for Abuse Victims
among Elderly | Osuuskunta VoiVa](#)

[Results – Save project \(projectsave.eu\)](#)

Sirkka Perttu 2.2.2023, Satakunnan
ammattikorkeakoulu, SAMK

OUTPUT 1 – A literature review about the number and quality of screening instruments for older adult’s mistreatment

OUTPUT 2: Training Curriculum

OUTPUT 3 : Guidelines

OUTPUT 4 – Online Training eCourse

2020-1-PL01-KA202-081643

Follow: #projectsave #elderabuse

SAVE

IKÄÄNTYNEISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN SEULONTA

MITÄ TIEDÄMME IKÄÄNTYNEISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN SEULONNASTA:

SAVE -HANKKEEN KIRJALLISUUSKATSAUKSEN TULOKSET

Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan seulonta/ systemaattinen kysyminen

Ammattilaisten käsikirja

SYSTEMAATTINEN KYSYMINEN IKÄÄNTYNEISIIN KOHDISTUVASTA LÄHISUHDEVÄKIVALLASTA

SAVE - HANKKEEN TULOKSIA

Ikääntyneisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta ja sen tunnistaminen

**Sosiaali- ja terveydenhuollon
ammattihenkilöiden lakisääteiset
ilmoitusvelvollisuudet**

**Sosiaalihuoltolaki 1301/2014
Vanhuspalvelulaki 980/2012
Huoli-ilmoitukset
Suositukset ja ohjeet
Miksi on tärkeää kysyä?
Seulonta/Systemaattinen
kysyminen
Kysymisen välineitä**

Uudistettu sosiaalihuoltolaki (1301/2014) (1)

- mainitsee ensimmäistä kertaa historiassa lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkohtelusta aiheutuvan tuen tarpeen (11 §).

Sosiaalihuoltolain soveltamisopas tarkentaa (2): s. 42-43

- Lähisuhde- tai perheväkivallasta aiheutuva tuen tarve määritellään kytkeytyväksi sellaisiin tilanteisiin, joissa henkilö on kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa taikka altistunut sen vaikutuksille perheessään tai lähipiirissään. Lähisuhde- ja perheväkivaltaa esiintyy monissa muodoissa: fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena, taloudellisena ja seksuaalisena väkivaltana
- Kaltoinkohtelu voi olla teko tai tekemättä jättäminen (laiminlyönti), mutta se aiheuttaa kärsimystä, tuskaa, vahinkoa ja vaaraa henkilön hyvinvoinnille.
 - Laiminlyönti voi tapahtua joko kotona tai laitoksessa, jos henkilö on läheisten tai muiden henkilöiden avusta riippuvainen.
 - Kaltoinkohteluun syyllistyvä on usein uhrin lähipiirissä oleva henkilö, joka käyttää hyväkseen uhrin hänestä riippuvaista asemaa.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 35§: Huoli-ilmoitus

- Jos tehtävässään on saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, henkilö on ohjattava hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen tuen tarpeen arvioimiseksi
- Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, on tehtävä viipymättä ilmoitus ilmeisestä sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 36§: Palvelutarpeen arviointi

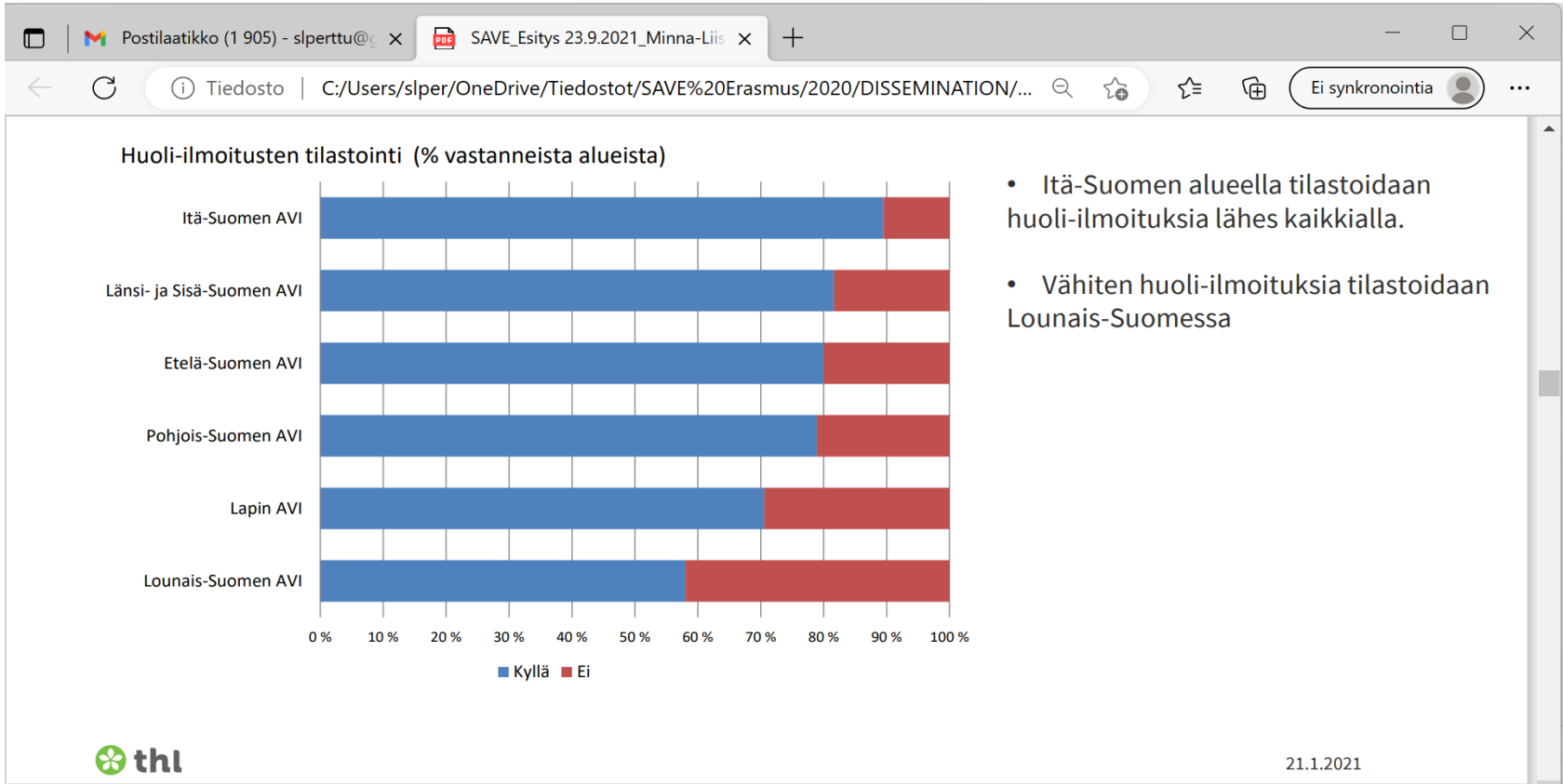
- ▶ Kun kunnallisen sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi.
- ▶ Monenlaiset vaara- ja uhkatilanteet sekä onnettomuudet vaativat sosiaalipalvelujen toteuttamista tilanteen vaatimalla kiireellisyydellä.
- ▶ Säännöksessä ei aseteta kiinteää määräaikaa sille, missä ajassa kiireellisen avun arviointi on tehtävä, vaan asia jää tapauskohtaisen kokonaisharkinnan varaan

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalveluista 980/2012 (ns. Vanhuspalvelulaki)

25 §: Huoli-ilmoitus (3)

- viipymättä ilmoitettava sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeessa olevasta iäkkästä henkilöstä, joka on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan
- ilmoitus tehdään salassapitosäännösten estämättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle

Huoli-ilmoituksia tilastoidaan suurimmassa osassa maata, aluehallintovirastojen välillä alueellisia eroja (Minna-Liisa Luoma, THL) (4)

Ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta kysymisen suositukset

- Vuodesta 2008 alkaen sosiaali- ja terveysministeriö on suositellut perhe- ja lähisuhdeväkivallan puheeksi ottamista kuntien sosiaali- ja terveyspalveluissa. (5)
- Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake kehitettiin Keski-Suomen sairaanhoitopiirissä vuosina 2009–2010 (VISH –hanke) (6)
- THL koordinoi 2013–2014 lähisuhdeväkivallan systemaattisen kartoituksen toimintamallin kokeilun Päijät-Hämeen alueella (7)
- THL suosittelee lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomakkeen käyttöä kaikissa sosiaali- ja terveyspalveluissa osana jokaisen asiakkaan perustilanteen kartoittamista. (8)

Ikäntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta kysymisen suositukset 2019/STM

2019 selvitys, miten lähisuhdeväkivallan ehkäisyn hyvät käytännöt voidaan vakiinnuttaa koko maahan (9)

Sisältää ehdotuksia:

- Kunnan/alueen lähisuhdeväkivallan ehkäisyn toimintasuunnitelma (edellyttää monialaista lähisuhdeväkivaltatyön koordinaatio- tai yhteistyöryhmää)
- Rakennelaki, joka edellyttäisi kuntia tai kuntayhtymiä muodostamaan Tunnista, turvaa ja toimi -suosituksissa esitetyt rakenteet lähisuhdeväkivallan ehkäisytyöhön
- Väkivaltakokemusten kartoitus- ja riskinarviointivälineiden systemaattinen käyttäminen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ja poliisissa, tarkoittaa THL:n lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomaketta ja MARAK riskinarviointia.

Ohjeet kunnille ja hyvinvointialueille, THL (10)

- Hyvinvointialueiden velvoite ehkäistä väkivaltaa perustuu Suomea velvoittaviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin sekä perustuslakiin (Oikeus väkivallattomaan elämään).
- ▶ Inhimillisten ja yhteiskunnallisten kustannusten näkökulmasta lähisuhdeväkivallasta on tärkeää kysyä systemaattisesti, luoda toimintamallit, edistää myönteistä suhtautumista kysymiseen ja tarjota riittävä tuki työntekijöille.
- ▶ Ohjeet on laadittu hallitusohjelmaan perustuvan Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman (2020– 2023) toimeenpanemiseksi (7)
- ▶ Suositus: henkilöstö koulutetaan perehdytysvaiheessa ja säännöllisesti työsuhteen aikana käyttämään väkivaltaa koskevia kartoitus- ja riskinarviointilomakkeita. Kuntien ja alueiden yksiköissä tulee kartoittaa henkilöstön osaamista lomakkeiden käytön osalta ja seurata miten aktiivisesti lomakkeet ovat käytössä.

Miksi ikääntyneisiin kohdistuvasta lähisuhdeväkivallasta kysyminen on tärkeää?

Tieteellisen kirjallisuuden näyttö osoittaa, että väkivaltaa kokevilla ikääntyneillä on suurempi riski (11)

- ennenaikaiseen kuolemaan
- huonokuntoisuuteen ja vammautumiseen (esimerkiksi hammas-, niska- sekä kallo- ja aivovammat)
- joutua sairaalahoitoon tai hoivalaitokseen
- pitkäaikaiseen kipuun, luusto-, hengitys- tai nivelongelmiin, metaboliseen oireyhtymään ja maha-suolikanavan oireisiin
- stressin, masennuksen ja ahdistuksen kokemiseen
- itsemurha-ajatuksiin tai -yrityksiin
- Suuri osa jää tunnistamatta (kts. seuraava kuvio)

Systemaattinen kysyminen on erityisen tärkeää vakaviin terveyshaittoihin johtavissa ongelmissa ja joiden tunnistusastetta pidetään alhaisena = ikääntyneisiin kohdistuvan lähisuhdeväkivallan ja hoidon laiminlyönnin tapaukset (11)

Lähisuhdeväkivallasta kysymisellä voidaan pelastaa ihmishenkiä

Ikääntyneisiin kohdistuvasta perhe- ja lähisuhdeväkivallasta jää jopa 80% huomioimatta (11)

Syitä:

- ikääntyneiden eristyneisyys,
- seurausten pelko kertomisesta,
- uhria ei tunnisteta,
- yhtenäisten raportointilakien (ilmoitusvelvollisuus) ja -menettelyjen puuttuminen,
- yleinen vastarinta tai laiminlyönti – mukaan lukien ammattilaisten – ilmoittaa epäilyistä lähisuhdeväkivallan tapauksista,
- sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön koulutuksen puute tunnistaa merkkejä ja oireita ja miten tukea ikääntyneitä uhreja,
- puutteet kansallisissa terveydenhuollon ohjeissa ja parhaissa käytännöissä väkivaltaa kokeneiden ikääntyneiden uhrien kohtaamisessa,
- tutkimuksissa on myös jätetty kokonaan pois kognitiivisia ongelmia omaavat ikääntyneet; ryhmä, joka on hyvin haavoittuva perhe- ja lähisuhdeväkivallalle.

Seulonta/systemaattinen kysyminen (12)

Seulonta on kansanterveyteen liittyvä käsite

- Seulonnat ovat julkisen terveydenhuollon tutkimuksia, joilla pyritään löytämään korkea kuolleisuutta aiheuttavia sairauksia (esimerkiksi syövät) ihmisistä, joilla ei ole oireita – antaa viitteen lisätutkimusten tarpeesta
- Seulonnan tarkoituksena on tunnistaa näennäisesti terveestä väestöstä ihmiset, joilla on suurempi riski saada seulottava sairaus
- Seulonnalla pyritään vahvistamaan terveydenhuollon painopisteen siirtoa raskaista korjaavista palveluista ennaltaehkäiseviin ja varhaisen vaiheen palveluihin
- Kansanterveydessä seulonta perustuu tieteelliseen näyttöön (= tämän taudin seulonnalla saavutetaan kansanterveydellistä hyötyä – taloudellista hyötyä yhteiskunnalle, parempia terveystuloksia)
- Seulonta on alku pitkälle palveluketjulle/prosessille

Seulonta/Systemaattinen kysyminen (12)

Seulonta lähisuhdeväkivallan alueella: systemaattinen kysyminen

- Alku palveluketjulle/prosessille, jossa kysytään ikääntyneiltä lähisuhteessa tapahtuneesta väkivallasta, vaikka heillä ei ole väkivallasta johtuvia näkyviä merkkejä tai oireita
- Tarkoituksena on avata keskustelu perhe- ja lähisuhdeväkivallasta ja tarjota järjestelmällisesti ihmiselle tilaa puhua perhe- ja lähisuhdeväkivallasta
- Systemaattinen kysyminen = työntekijän oma-aloitteista, ennakoivaa ja kaikilta asiakkailta/potilailta kysymistä
- Satunnainen/kysyminen vain epäiltäessä voi olla syrjivää; voi antaa asiakkaalle kokemuksen syrjinnästä tai leimautumisesta
- Systemaattinen kysyminen on alku – voi antaa viitteen huolen/epäilyksen heräämiseen ja jatkotoimien tarpeeseen
- Seuranta oleellinen; millaisia tuloksia saadaan, tulokset tulisi analysoida tehokkaampien kysymysten kehittämiseksi

Lähisuhdeväkivallan suodatin- ja kartoituslomake (THL) (8)

Suodatinkysymykset

1 Onko Sinuun kohdistunut lähisuhteissasi* jossakin elämänvaiheessa fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa tai kaltoinkohtelua? Kyllä Ei

2 Vaikuttaako kokemasi väkivalta edelleen terveyteesi, hyvinvointiisi tai elämänhallintaasi? Kyllä Ei

3 Onko lähisuhteissasi tällä hetkellä fyysistä, henkistä tai seksuaalista väkivaltaa tai kaltoinkohtelua? Kyllä Ei

Jos kysymyksiin 2 tai 3 on vastattu KYLLÄ, kysy seuraavat kartoituskysymykset:

1 Millaista lähisuhdeväkivaltaa olet kokenut?

2 Milloin olet viimeksi ollut kuvailemasi lähisuhdeväkivallan kohteena?

3 Kuinka usein olet joutunut lähisuhdeväkivallan kohteeksi?

4 Kuka tai ketkä ovat olleet väkivaltaisia Sinua kohtaan?

VIIMEISEN 12 KUUKAUDEN AIKANA:

- 1. Oletko joutunut turvautumaan toisen henkilön apuun seuraavissa tilanteissa: peseytyminen, pukeutuminen, kaupassa käynti, pankkiasioiden tai aterioiden hoitaminen?** (Osoittaa henkilön riippuvuuden muiden ihmisten avusta ja mahdollisen riskitilanteen) **KYLLÄ EI**
- 2. Onko kukaan estänyt sinua saamasta ruokaa, vaatteita, lääkitystä, silmälaseja, kuulokojetta tai hoitoa, tai estänyt sinua viettämästä aikaasi haluamiesi ihmisten kanssa?** (Hoidon laiminlyönti) **KYLLÄ EI**
- 3. Onko kukaan sanallisesti loukannut sinua ja siten aiheuttanut sinulle häpeän tai uhatuksi tulemisen tunnetta?** (Henkinen/emotionaalinen väkivalta) **KYLLÄ EI**
- 4. Onko kukaan yrittänyt pakottaa sinua allekirjoittamaan papereita tai käyttämään rahojasi vastoin tahtoasi?** (Taloudellinen väkivalta) **KYLLÄ EI**
- 5. Onko kukaan saanut sinua pelkäämään, koskenut sinuun tavalla, jota et halunnut, tai satuttanut sinua fyysisesti?** (Fyysinen/seksuaalinen väkivalta) **KYLLÄ EI**

6

Ikääntyneisiin kohdistuvanperhe- ja lähisuhdeväkivallan merkkien ja oireiden arviointi ja tulkinta

Photo by Todd Cravens on Unsplash

Merkkien ja oireiden arviointi ja tulkinta (12)

Ikääntymiseen liittyvien muutosten ja prosessien huomiointi väkivaltaa arvioidessa

- **Ikääntyneiden luut** ovat ohuempia ja hauraampia (luun tiheys vähenee), mikä tekee niistä alttiimpia murtumille vamman tai sairauden seurauksena.
- Normaalilla **ikäntyvällä iholla** on suhteellisen hyvin säilynyt verenkierto. Ikääntymisessä iho ohenee ja elastinen lujuus vähenee. Kuitenkaan ei pelkästään ikä, vaan sairaudet aiheuttavat suurempaa alttiutta painehaavaumille.
- **Ultraviolettisäteilyn (UV-säteily) aiheuttama ihon ikääntyminen** (photoaging) tapahtuu pitkäkestoiselle säteilylle altistuksen seurauksena. Aurinko on suurimpia UV-säteilyn tuottajia. Otsonikato lisää UV-säteilyn aiheuttamia terveyshaittoja. UV-säteily rappeuttaa ihon sidekudosta aiheuttaen ihon ennenaikaista vanhenemista. Tästä seuraa ihon ryppyjä, tummia aurinkokesakoita ("vanhuuden kesakoita"), ihon paksuuntumista ja elastisuuden vähenemistä ja ihon pinnan verisuonien rikkoutumista.

Merkkien ja oireiden arviointi)12)

Ikääntymiseen liittyvien muutosten ja prosessien huomiointi väkivaltaa arvioidessa

- **Mustelmia** esiintyy useammin ja ne häviävät hitaammin iäkkäillä kuin nuoremmilla henkilöillä, ja ne voivat kestää kuukausia tavanomaisen 1–2 viikon sijasta.
- Ikääntymisestä seuraa sekä **haju- että makuaistin vähenemistä**. Tämä voi johtaa ruokahalun vähenemiseen, laihtumiseen ja aliravitsemukseen.
- Ruokatorven yläosassa on sulkijalihas, jonka on avauduttava, jotta henkilö voi niellä ruokaa ja juoda nesteitä. **Ikääntymisen myötä ruokatorven yläosan sulkijalihaksen avautuminen voi vaikeutua**. Kiinteää ruokaa tai tabletteja voi olla vaikea niellä ja ne voivat juuttua ruokatorveen. Ruoka tai juoma voi joutua hengitysteihin tai keuhkoihin (aspiraatio). Tämä voi johtaa aspiraatiokeuhkokuumeeseen. Tämä muutos voi aiheuttaa myös painon laskua.

Merkkien ja oireiden arviointi (12)

Ikääntymiseen liittyvien muutosten ja prosessien huomiointi väkivaltaa arvioidessa

- Ikääntyneet ovat alttiimpia nestehukkaan vähäisemmistä syistä kuin nuoremmat. **Vanhemmilla henkilöillä on vähentyneet kehon vesivarat ja janon tunne**; he eivät ehkä tunne janoa jopa 12–24 tunnin veden puutteen jälkeen. Tämä voi johtaa kuivumiseen ja sekavuuteen.
- Ikääntyminen hidastaa ruuansulatuksen toimintaa, ja tämä yhdessä **kehon vähentyneiden vesivarojen ja rasvan lisääntymisen seurauksena vaikuttaa lääkeaineiden imeytymisen muutoksiin**. Rasvaliukoiset lääkeaineet imeytyvät hitaammin ja vesiliukoiset lääkeaineet saattavat johtaa suuriin ja äkillisiin lääkepitoisuuksiin.
- Joskus **näkökyvyn heikkeneminen** voi vaikeuttaa kodin tai vaatteiden puhtaana pitämistä; kuitenkin, jos kognitiiviset kyvyt pysyvät normaalina, ikääntyneet pystyvät suoriutumaan päivittäisistä toiminnoista ja ylläpitämään asianmukaista siisteyttä.

Merkkien ja oireiden arviointi (12)

Ikääntymiseen liittyvien muutosten ja prosessien huomiointi väkivaltaa arvioidessa

- Naiset kokevat useita fysiologisia muutoksia sukupuolielimissä ikääntyessään. **Sekä progesteroni- että estrogeenitasot laskevat ikääntymisen myötä.** Alentunut estrogeenitaso johtaa emättimen muodon muutoksiin, emättimen kuivuuden lisääntymiseen ja emättimen seinien ohenemiseen. Nämä muutokset voivat aiheuttaa kipua ja verenvuotoa yhdynnän aikana. Tällaiset ikään liittyvät muutokset, kuten emättimen eritteiden muuttunut happamuus ja alentunut estrogeenitaso, tekevät vanhemmista naisista alttiimpia emättimen ja virtsarakon infektiolle.
- Ikääntyvä iho ohenee ja sen toimintakyky heikkenee. Ihon luontaisten rasvojen määrä vähenee, ja iho kuivuu herkemmin. Kuivuessaan iho voi kutista ja tulehtua. **Ihon kuivuudesta johtuvan ihottuman** (asteatoottinen ekseema) tyypillinen paikka on nilkka ja säären alaosa. Ihottumaan liittyy tavallisesti kutinaa. Ihon pinta punoittaa, hilseilee ja halkeilee. Suurin osa ikääntyneistä kärsii kuivasta ihosta.

Merkkien ja oireiden arviointi (12)

Ikääntymiseen liittyvien muutosten ja prosessien huomiointi väkivaltaa arvioidessa

- Korkea ikä ja verisuonten kalkkiutumisen voivat altistaa nenän limakalvon alla olevan **verisuonen katkeamiselle** (Epistaxis).
- **Ikääntyminen vaikuttaa tiettyjen elinten toimintaan, mielialaan, asenteeseen ympäristöön, fyysiseen kuntoon ja sosiaaliseen toimintaan**, määrittäen ikääntyneiden aseman perheessä ja yhteiskunnassa. Tämä voi johtaa
 - **sosiaalisten roolien menettämiseen ja ihmissuhteiden vähenemiseen ja tähän voi liittyä**
 - masennusta
 - tyytyväisyyden vähenemistä elämään
 - eristäytymistä
 - kiinnostuksen vähenemiseen ja yksinäisyyden ja vaaran tunteen lisääntymiseen.

Merkkien ja oireiden arviointi (12)

Ikääntymiseen liittyvien muutosten ja prosessien huomiointi väkivaltaa arvioidessa

- **Monisairastavuus** on yleisempää iäkkäässä väestössä. Termi "monisairastavuus" tarkoittaa kansainvälisen määritelmän mukaan, että henkilöllä on vähintään kaksi samanaikaista pitkäaikaissairautta, vammaa tai toiminnanvajausta.
- Monisairastavuus voi johtaa **monilääkitykseen**, jolloin yksittäisten sairauksien ilmeneminen voi muuttua lääkkeiden yhdistelmissä niiden sivuvaikutuksina. Termi "monilääkitys" tarkoittaa sitä, että henkilöllä on käytössään vähintään viisi pitkäaikaisesti käytettävää lääkettä. Tällöin oireiden arvioinnissa on huomioitava lääkkeiden yhteisvaikutus. Monilääkitys ei itsessään lisää monisairastavuutta, mutta se suurentaa esimerkiksi riskiä joutua sairaalaan lääkehaitan vuoksi.

Fyysisten merkkien ja vammojen tulkinta väkivaltaa arvioidessa (12)

Merkki/vamma	Arviointi
Seniili purppura (Ceilley R.I, 2017)	Purppurat ovat hyvänlaatuisia ihonsisäisiä verenpurkaumia (lat.purpura). Seniilin purppuran ensisijainen oire on suuret, purppuranpunaiset mustelmat, jotka ovat yleisimpiä käsien selässä tai kyynärvarressa. Ne muuttuvat ruskeiksi haalistuessaan. Nämä mustelmat kestävät yleensä yhdestä kolmeen viikkoa ennen haalistumista. Useimmissa tapauksissa seniilipurppura kehittyy pienestä traumasta. Yleisin seniilin purppuran kehittymiseen suoraan vaikuttava tekijä on ohut, helposti vaurioituva iho.
Mustelmat (Wiglesworth A. et al. 2009)	Useimmilla fyysisen väkivallan kohteeksi joutuneilla on mustelmia. Huomioitava arvioinnissa: <ul style="list-style-type: none">• Ikään liittyvät muutokset• Lääkitysten vaikutus (esim. verenhennuslääkkeet, tulehduskipulääkkeet)• Mustelman laajuus: epäile väkivaltaa, jos mustelmien läpimitta on yli 5 cm.• Iän määrittely värin perusteella: Mustelman väri on epävarma määriteltäessä mustelman ikää ikääntyneillä.

Fyysisten merkkien ja vammojen tulkinta väkivaltaa arvioidessa (12)

Merkki/vamma	Arviointi
Murtumat (Gibbs LM 2014)	Oikeuslääketieteellistä tietoa ikääntyneiden murtumista on vain vähän. Huomioitava arvioinnissa: <ul style="list-style-type: none">• ikääntymiseen liittyvä hormonaalinen muutos, osteoporoosi (erityisesti naisilla), huono ravitsemustila, D-vitamiinin puute, alkoholismi, pitkäaikainen steroidien käyttö ja syöpä.• Ikääntyneille sattuu paljon kaatumisia.
Palovammat (Dyer et al. 2003)	Arvioitava koko, sijainti, muoto ja kerrottu syntyhistoria. Huomioitava mikä tahansa pehmeän kudoksen alue, jonka ei pitäisi joutua kosketuksiin vahingossa jonkun kuuman esineen tms. kanssa kuten käden selkämys, jalkapohjien, pakarain tai selän. Esineen muotoiset: silitysrauta, tupakka. Voi olla kuumien nesteiden tai höyryn aiheuttama, esim. ikääntynyttä suihkutettaessa tai saunotettaessa.

Fyysisten merkkien ja vammojen tulkinta väkivaltaa arvioidessa (12)

Merkki/vamma	Arviointi
Painehaavaumat (Dyer et al. 2003)	<p>On erilaisia näkemyksiä siitä, mitkä painehaavaumat liittyvät sairauksiin ja mitkä hoidon laiminlyöntiin tai väkivaltaan.</p> <p>Heikko ravitsemus on painehaavaumien riskitekijä. Sokeritauti altistaa painehaavaumille.</p> <p>Painehaavaumat esiintyvät useimmiten häntäluun, lonkkaluun tai kantapäiden alueella.</p> <p>Infektoituneet ja nekroottiset painehaavaumat sekä lukuisat syvät painehaavaumat voivat liittyä hoidon laiminlyöntiin.</p> <p>Jos pahalle haisevaa tai nekroottista painehaavaumaa ei ole hoidettu, on lähes aina kysymys hoidon laiminlyönnistä.</p>

6

Ikääntyneisiin kohdistuvanperhe- ja lähisuhdeväkivallan merkkien ja oireiden arviointi ja tulkinta

Photo by Todd Cravens on Unsplash

Keskeisimpiä oikeuksia sosiaali- ja terveydenhuollossa on henkilön itsemääräämisoikeus

- Uudistettu Suomen perustuslaki 731/1999: Henkilökohtainen vapaus, koskemattomuus ja turvallisuus ovat kansalaisten perusoikeuksia (14)
- Erityisesti huomioitiin Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset:
 - Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999 (15)
 - Euroopan neuvoston uudistettu sosiaalinen peruskirja 1996 (16)
- Suomessa on valmisteltu esitystä uudeksi laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä (ns. **itsemääräämisoikeuslaki**) vuodesta 2010 (17)
- **Itsemääräämisoikeuslaki** määrittelee **alentuneen itsemääräämiskyvyn tilaksi** (3§), jossa asiakas tai potilas sairaudesta, vammasta tai muusta vastaavasta syystä johtuen ei kykenisi tekemään sosiaali- ja terveydenhuoltoaan koskevia ratkaisuja eikä ymmärtämään käyttäytymisensä seurauksia. (18)
- Väestö ikääntyy – tarve itsemääräämiskyvyn arvioinnin välineille, jotta itsemäärääminen voi toteutua
-

Perehtynyt suostumus/Tietoinen päätös

- Itsemääräämisen periaatteen toteutumisen ehtona on, että yksilö voi antaa toimenpiteeseen ”perehtyneen suostumuksen” (19)
- Henkilöllä on oikeus tehdä **tietoinen päätös** osallistua tai kieltäytyä osallistumasta. (20)
- Tietoon perustuvan suostumuksen antaminen edellyttää päätöksentekokykyä. Päätöksentekokyky on jatkumo: kyky voi vaihdella ajan myötä, jopa päivittäin
- Suostumuksen antaminen edellyttää että henkilöllä on kyky ymmärtää ja tehdä päätöksiä
- ”kaikki, mistä keskustelemme täällä tänään, on täysin luottamuksellista, vaikka on muutamia asioita, joista laki vaatii ilmoittamaan..”

Ainoa poikkeus tälle luottamuksellisuussäännökselle on ammattilaisia koskeva ilmoitusvelvollisuus

Jos vastausten perusteella herää huoli

- ▶ nimettömänä suoritettussa kyselyssä tarvittaessa yhteyden ottaminen palveluihin on ikääntyneen itsensä varassa
- ▶ myös nimettömässä kyselyssä tulee kuitenkin antaa tietoa, miten voi toimia ja mihin voi ottaa yhteyttä.
- ▶ jos sinulla on kontakti ikääntyneeseen ja huoli herää hänen vastaustensa perusteella, kerro hänelle arviosi perusteluineen.
- ▶ Voit ehdottaa yhteydenottamista sosiaalipalveluihin tuen tarpeen arvioimiseksi (**huoli-ilmoitus**). Yhteydenotto on tehtävissä kuitenkin vain siinä tapauksessa, että henkilö antaa tähän suostumuksensa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 35 §). (1)
- ▶ Keskustele hänen kanssaan erilaisista avun saamisen vaihtoehdoista ja ehdota hänelle arviointisi perusteella sopivaa jatkohoitoa.

Päätöksentekoon ilmeisen kykenevän (kompetentin) ikääntyneen itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa

- jos hän vastustaa tilanteeseen puuttumista ja ymmärtää päätöksensä vaikutuksia tilanteeseensa (esimerkiksi väkivallan uusiutumisriskin), hänellä on oikeus palata väkivaltaiseen perhetilanteeseen
- yhteydenotto sosiaalipalveluihin (**huoli-ilmoitus**) voidaan tehdä vain siinä tapauksessa, että henkilö antaa tähän suostumuksensa (1).
- näissäkin tapauksissa tulee kuitenkin arvioida potilaan turvallisuutta ja keskustella tästä ikääntyneen kanssa: on hyvä antaa neuvoja, miten hän voi menetellä erilaisissa tilanteissa ennakoidessaan uhkaa tai miten hän voi suojella itseään uhka- ja väkivaltatilanteen tapahtuessa
- hänen kanssaan voidaan keskustella erilaisista avun saamisen vaihtoehdoista ja ehdottaa hänelle arvioinnin perusteella sopivaa jatkohoitoa

Mikä mahdollistaa kysymisen?

Ikääntyneisiin
kohdistuvalähisuhdeväkivalta ja
kaltoinkohtelu – kysely
touko – kesäkuu 2022

Syyskuussa 2022 tehtiin kysely sosiaali-
ja terveydenhuollon ammattilaisille
koulutustilaisuuksien yhteydessä.

EASI-sa - kyselyn tuloksia

51 kyselylomaketta jaettiin – 45 henkilöä vastasi kysymyksiin

- ▶ 6 henkilöä ei ollut halukas vastaamaan kysymyksiin, koska asia ei ollut heille ajankohtainen
- ▶ Vastaajat olivat palvelutalojen asukkaita ja omaishoitajia
- ▶ naisia 32 ja miehiä 14
- ▶ 65-74 vuotiaita oli 6; 75-84 vuotiaita oli 24 ja 85 tai vanhempia oli 15

Miten ikääntyneet suhtautuvat kysymiseen (Suomi) (21)

Miten tärkeää mielestäsi on kysyä ikääntyneiltä lähisuhdeväkivallasta?

38 piti tärkeänä, että asiasta kysytään

2 ei niin tärkeänä

3 "en osaa sanoa"

Miten koit tämän kyselyn lähisuhdeväkivallasta?

Vastaukset olivat erittäin positiivisia: hyvä kysyä asiallista kysyä, hyvä kysyä vaikka voi olla vaikeaa vastata, tarpeellista kysyä, jos asia koskee itseä tai läheistä.

Oletko kokenut korona-aikana vaikeuksia? (esim. turvattomuutta, pelkoa, yksinäisyyttä)

Ei vaikeuksia: 30

Vaikeuksia kokeneet: yksinäisyyttä, turvattomuutta, pelkoa, turhautumista

Palveluympäristön merkitys (kaikki kumppanimaat) (22)

- ▶ Palveluympäristö, jossa kysymykset esitetään, saattaa vaikuttaa ikäihmisen kokemukseen.
- ▶ Osa sairaalan vastaanotoille tulleista ikäihmisistä ihmetteli, miksi tällaista kysytään sairaalassa. Sairaalaan menneet hakivat ensisijaisesti apua sairauksiin tai niiden oireisiin.
- ▶ Sairaalassa erilaisissa vastaanottoympäristöissä lähisuhdeväkivallasta kysyminen on haastavaa, koska kontakti henkilökuntaan on usein lyhyt. Luottamuksellisen suhteen luominen on lyhyessä ajassa haastavampaa ikääntyneelle ja häntä hoitavalle ammattilaiselle.

Palveluympäristön merkitys (kaikki kumppanimaat) (22)

- ▶ Muissa palveluympäristöissä, kuten hoivakodeissa, päivätoimissa tai kotihoidossa, kysymysten esittäminen ei tuntunut ikääntyneistä kovin yllättävältä.
- ▶ Sosiaali- ja terveydenhuollon pitkäaikaishoidossa haasteena on taas ikääntyneiden huono kunto, erityisesti muistisairaudet.
- ▶ Kuitenkin myös muistisairaalta ikääntyneeltä kysyminen ja tilanteen arviointi tärkeää

Hoitosuhteen luottamuksellisuuden merkitys (kaikki kumppanimaat) (22)

- ▶ Monet ammattilaiset korostivat, että ennen kysymisen lomakkeiden käyttöä pitäisi olla mahdollista luoda luottamuksellinen suhde ikääntyneeseen.
- ▶ Luottamussuhde helpottaa kysymysten esittämistä, se tekee keskustelusta luonnollista ja se auttaa ikääntynyttä puhumaan tilanteestaan avoimemmin.
- ▶ Kysymysten esittämistä pidettiin tärkeänä ja ammatillisena velvollisuutena.
- ▶ Ammattilaiset pitivät tärkeänä, että ikääntyneille selitetään kysymysten esittämisen tarkoitus ja heitä autetaan tunnistamaan väkivallan eri muotoja keskustelun avulla.

Ammattilaisten kysely (Suomi) (23)

- ▶ 34 ikääntyneiden kanssa työskentelevää sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaista vastasi kyselyyn.
- ▶ Ammatillaiset kokivat, että lähisuhdeväkivallasta kysyminen ikääntyneiltä on tärkeää ja olennainen osa työtä, vaikkakin se on haasteellista.
- ▶ Moni korosti, että ennen kysymistä on rakennettava luottamuksellista suhdetta asiakkaan kanssa.
- ▶ Kysyminen voi olla vaikeaa kotiolosuhteissa, joissa omainen on paikalla.
- ▶ Myös asiakkaiden muistisairaudet vaikeuttavat kysymistä.

Ammattilaisten kysely (Suomi) (23)

- ▶ Vaikeinta kysymisessä on pelko asiakkaan reaktiosta kysymiseen; he saattavat kokea sen loukkaavana tai eivät halua tehdä enää yhteistyötä ammattilaisen kanssa.
- ▶ Vaikeimmin lähestyttäväksi alueeksi koettiin seksuaalinen väkivalta.
- ▶ Myös ikääntyneet itse saattavat kokea siitä puhumisen vaikeana. Erityisesti henkisen väkivallan ollessa kyseessä asiakas itse ei usein tunnista tilannettaan väkivaltaiseksi.
- ▶ On myös vaikeaa kysyä, jos tilanne on epäselvä eikä väkivallan tapahtumisesta ole konkreettisia todisteita.

Millaisia muutoksia tarvittaisiin, jotta lähisuhdeväkivallasta voisi kysyä systemaattisesti jokaiselta ikääntyneeltä? (23)

- ▶ Tulisi olla yksi kyselylomake virallisissa asiakirjoissa
- ▶ Selkeä oman työn rakenne ja sovitut yhteistyörakenteet
- ▶ Ohjeet, esimerkiksi milloin kysyä, miten asiaa lähestytään, mihin ohjata asiakkaita hakemaan apua.
- ▶ Kysymisen pitäisi tulla rutiiniksi siten, että kysytään kaikilta leimaamisen välttämiseksi.
- ▶ Esimerkiksi palvelutarpeen arvioinnissa kysymisen tulisi olla pakollista.
- ▶ Säännöllinen koulutus ja moniammatilliset keskustelut nähtiin tarpeellisena.
- ▶ Asialle toivottiin myös enemmän julkisuutta viestintävälineissä.